

ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ЗМІСТ ПЕРЕСТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Voitsekhovska I. M. The concept, content and features of the reinsurance business

The article gives the general characteristics of reinsurance activities as separate type of economic activities. The author proves the inadmissibility of identification of insurance and reinsurance activities and examines existing problems associated with it, and offers possible solutions. The article also analyzes the main features that characterize any economic activity and sets their special meaning inherent exclusively for reinsurance business.

In particular, the article gives the necessity of delimitation of concepts such as: the need for insurance and reinsurance, insurable and reinsurable interest, insurance and reinsurance services. The article also shows the need for the existence of separate entities of reinsurance activities – reinsurers, which should not be confused with insurers, as well as the introduction of separate orders of the establishment and operation of data subjects.

Based on the analysis the author concludes that reinsurance activities are separate and distinct kind of economic activity, which is characterized by its own distinctive features and has a particular meaning. Author also demonstrates the need for legislative confirmation of the definition «reinsurance activity» and the introduction of its adequate legal regulation.

Key words: reinsurance, reinsurance activities, reinsurance services, reinsurance market (reinsurance market services), reinsurance needs, reinsurable interest, reinsurance protection.

**Войцеховська Ірина
Михайлівна,**

аспірант юридичного
факультету
Київського
національного
університету імені
Тараса Шевченка

Забезпечення належного захисту майнових інтересів страховиків як споживачів перестрахових послуг, а також сприяння формуванню надійного страхового ринку, що є основною метою перестраховування, нерозривно пов'язано з ефективним здійсненням перестрахової діяльності. Актуальність теми дослідження зумовлена відсутністю в сучасній вітчизняній науковій літературі комплексного дослідження, присвяченого визначенню поняття перестрахової діяльності, її змісту та притаманних їй особливих ознак.

Теоретичну основу досліджуваної проблеми склали праці таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як Д. Дмитрієва, В. Ідельсон, М. Ісаєв, К. Клочкова, Л. Лунц, В. Нечипоренко, Н. Пацурія, К. Семенова, В. Серебровський, Г. Шершеневич та ін., в яких розглядалися окремі аспекти правової природи перестраховування, а також таких науковців, які присвятили свої праці розкриттю економічної сутності

перестраховання, як В. Базилевич, А. Бойко, В. Веретнов, А. Гвозденко, В. Ізмайлов, С. Каминкіна, О. Кнейслер, Е. Козлова, Д. Маруженко, С. Осадець, Т. Татаріна, К. Турбіна, В. Шуттов, С. Череховіч та ін.

Проте, незважаючи на те, що інститут перестраховання є об'єктом багатьох наукових досліджень, економіко-правова наука переважно розглядає його як різновид страхування, відповідно аналогічні висновки вчені роблять щодо перестрахової діяльності, розглядаючи її як один із видів страхової діяльності.

Чинне законодавство також фактично визнає перестраховання частиною страхування. А тому при регулюванні операцій з перестраховання застосовуються загальні норми про страхування за окремими винятками. Не розрізняючи ці види підприємницької діяльності, законодавець однаково підійшов до врегулювання порядку створення, зокрема ліцензування, функціонування та припинення страхових і перестрахових компаній, державного нагляду за страховою та перестраховою діяльністю, договорів страхування і перестраховання тощо [6, с. 36].

Однак, на нашу думку, незважаючи на тісний взаємозв'язок страхування та перестраховання, розуміння сутності перестрахової діяльності не слід зводити виключно до одного з виявів страхової діяльності. Саме тому на сьогодні поряд із проблемою визначення особливого характеру перестраховання також постає проблема визнання перестрахової діяльності як окремого виду господарської діяльності.

Метою нашої статті є виявлення та дослідження основних ознак перестрахової діяльності, які характеризують її як самостійний та особливий вид господарської діяльності; установлення відмінностей між страховою та перестраховою діяльністю та обґрунтування необхідності в їх окремому нормативно-правовому регулюванні.

На сучасному етапі вітчизняний ринок перестрахових послуг перебуває в стані трансформації: від стадії перших виявів свого функціонування і відсутності адекватного правового закріплення до стадії належної правової регламентації усіх правовідносин, пов'язаних із забезпеченням перестрахового захисту, і, як наслідок, — належного розвитку цього ринку. Саме тому здійснення перестрахової діяльності в Україні ще не набуло достатнього поширення.

Окрім того, як уже було зазначено, вітчизняним законодавцем перестрахова діяльність розглядається виключно як різновид страхової діяльності. Аналогічної думки дотримуються також більшість вітчизняних і зарубіжних науковців.

Однак, на наш погляд, перестрахова діяльність є самостійним та особливим видом господарської діяльності, якій притаманні власні, відмінні особливості, що дозволяють відокремити її від страхової діяльності.

Такий висновок можна зробити виходячи з аналізу основних ознак, які характеризують будь-яку господарську діяльність, та з виявлення їх особливого змісту, властивого виключно перестраховій діяльності.

Так, перша ознака, яку необхідно проаналізувати, – це *специфіка суб'єктного складу* цього виду діяльності. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про страхування» суб'єктами, які можуть здійснювати страхову діяльність, постають страховики-резиденти, страховики-нерезиденти, а також філії страховиків-нерезидентів. А отже, враховуючи те, що предметом безпосередньої діяльності страховика може бути як страхування, так і перестрахування [2], слід зробити висновок, що лише зазначені суб'єкти можуть займатися перестраховою діяльністю.

Однак чинне законодавство не містить жодних спеціальних вимог до страховиків-резидентів, які здійснюють перестрахову діяльність. Зокрема провадження такої діяльності є можливим за умови отримання ліцензії на здійснення окремого виду страхування, яка дає одночасно право на проведення перестрахування за цим видом страхування [4]. Таким чином, перестрахова діяльність на сьогодні не підлягає окремому ліцензуванню, а право на її здійснення повністю залежить від наявності в перестраховика ліцензії на здійснення того чи іншого виду страхової діяльності. Відповідно вітчизняний законодавець ототожнює між собою страхові та перестрахові компанії, а також не вбачає необхідності запровадження окремих порядків їх створення та функціонування.

Однак, на наш погляд, такий підхід обмежує можливості перестраховиків активно здійснювати власну діяльність та, відповідно, забезпечувати належний перестраховий захист

майнових інтересів споживачів перестрахових послуг.

Вважаємо, що перестрахова діяльність має здійснюватися окремими суб'єктами господарювання – перестраховиками, яких не слід ототожнювати зі страховиками. У зв'язку з цим одним із напрямків реформування вітчизняного законодавства, на наш погляд, має стати запровадження спеціальних вимог, зокрема окремої ліцензії для здійснення перестрахової діяльності.

Проте, враховуючи специфіку вітчизняного страхового ринку України та вітчизняну практику проведення перестрахової діяльності, на перехідний період (строком до 5 років) слід залишити законодавчо встановлену можливість для страхових компаній здійснювати операцій із вхідного перестрахування (де страховик у таких правовідносинах фактично здійснює функції перестраховика). Це надасть змогу на вказаний період здійснити «м'який перехід» від можливості «комбінованого перестрахування» (де функції перестраховика виконують як страхові компанії, так і професійні перестраховики, за чинним законодавством України) до встановлення імперативного регулювання, за яким перестрахування ризиків мають здійснювати виключно перестрахові компанії.

Ще однією з ознак, яка дає можливість установити специфіку перестрахової діяльності, є *визначення її змісту*. Так, змістом будь-якої господарської діяльності, виходячи з легального визначення, є виготовлення та реалізація продукції, виконання робіт чи надання послуг [1]. Відповідно

змістом перестрахової діяльності, на нашу думку, є надання специфічних послуг, а саме перестрахових.

Однак вітчизняний законодавець не визнає перестрахові послуги окремим видом послуг і відносить їх до складу страхових. На підставі аналізу ст. ст. 2 та 12 Закону України «Про страхування», а також п. 9 ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» можна дійти висновку про те, що перестрахові послуги хоча й не включені до переліку фінансових послуг, але все ж таки є фінансовими, однак виключно як один із видів послуг у сфері страхування.

На нашу думку, зважаючи на самотійний характер перестрашування, перестрахові послуги не слід відносити до страхових. Також вважаємо, що за своєю правовою природою відповідні послуги є фінансовими, що й мусить знайти своє відбиття на законодавчому рівні. У зв'язку з цим виникає необхідність визначення поняття «перестрахова послуга», а також її відмежування від страхових послуг.

Передусім слід зазначити, що на сьогодні як в економічній, так і юридичній літературі відсутній єдиний підхід до розуміння змісту послуг. Однак переважна більшість науковців дотримуються позиції, відповідно до якої послуги визнаються діяльністю, яка спрямована на задоволення будь-яких потреб особи і не має уречевленого результату [8, с. 61].

Погоджуючись із зазначеним визначенням, можемо зробити висновок, що перестрахова послуга – це діяльність перестраховиків, яка

здійснюється з метою задоволення потреб перестраховувальників.

Слід відзначити, що будь-яка послуга досягає найбільшого ефекту в суспільстві тільки за наявності попиту і пропозиції на неї – тобто за наявності ринку певних послуг [7, с. 31]. Відповідно існування перестрахових послуг як окремого різновиду послуг обґрунтовано наявністю специфічних перестрахових потреб, які задовольняються на відповідному перестраховому ринку.

Для розкриття змісту поняття перестрахової потреби передусім слід схарактеризувати поняття «перестраховий інтерес» (адже в науковій літературі термін потреба досить часто використовується для визначення поняття «інтерес») та відмежувати його від страхового інтересу. Саме тому надзвичайно важливим у цьому разі є розмежування страхового та перестрахового інтересу.

Варто зазначити, що в юридичній літературі питання страхового інтересу є досить дискусійним. Деякі науковці відносять страховий інтерес до предмета страхування, інші ж, у переважній більшості, – до об'єкта. Однак найбільш обґрунтованим вважаємо підхід, відповідно до якого страховий та майновий інтерес хоча й пов'язані між собою, проте не є синонімами.

Так, під страховим інтересом слід розуміти потребу страхувальника в захисті своїх правомірних майнових інтересів, які є підставою для виникнення страхового правовідношення [5; с. 33].

Відповідно перестраховим інтересом є й потреба перестраховувальника захистити свої законні майнові

інтереси. Проте відмінності полягають в характері таких інтересів, на захист яких спрямовані інститути страхування та перестрахування. У такому разі надзвичайно важливим є розуміння того, що перестрахування – це не страхування відповідальності перестраховальника у випадку заподіяння ним шкоди відповідним споживачам страхових послуг унаслідок невиконання або неналежного виконання прийнятих на себе зобов'язань за договором страхування, оскільки при перестрахуванні, на відміну від страхування, відбувається захист майнового інтересу перестраховальника, який не пов'язаний із заподіянням шкоди іншим суб'єктам, а полягає в зацікавленості виконати власні зобов'язання і в наслідок зберегти фінансову стабільність власної діяльності та отримати прибуток від її здійснення.

Також неможливо погодитися з думкою, висловленою деякими науковцями [9; с. 492], про віднесення перестрахування до різновиду майнового страхування. Адже для перестрахування безпосереднє заподіяння шкоди майну перестраховальника так само не має жодного юридичного значення, а тому перестраховому захисту підлягають майнові інтереси, пов'язані з виконанням зобов'язань за договором страхування та, відповідно, збереженням стабільності фінансового становища страхової компанії як споживача перестрахових послуг.

Окрім того при перестрахуванні обов'язок перестраховика щодо здійснення відповідної перестрахової виплати пов'язаний не з самим фактом

настання страхового випадку, а з необхідністю здійснення страхового відшкодування (у чому й полягає сутність перестрахового випадку). Саме ці відмінності у складі страхових і перестрахових відносин дають можливість відмежовувати перестрахування від страхування та не визначати його як різновид останнього.

Відповідно майновий інтерес перестраховальника є потребою у виконанні ним прийнятих на себе зобов'язань за договором страхування, а перестраховий інтерес – потребою в перестраховому захисті відповідного майнового інтересу. Таким чином, потреба в перестрахуванні або перестрахова потреба є нічим іншим, як усвідомленою необхідністю в перестраховому захисті.

Отже, *перестрахова послуга* – це діяльність перестраховиків, здійснення якої спрямовано на задоволення потреб перестраховальників у перестраховому захисті їхніх майнових інтересів.

На підставі цього можемо зробити висновок про існування поряд зі страховими також і перестрахових потреб, які задовольняються окремими суб'єктами перестрахової діяльності, що у свою чергу дає підстави стверджувати про наявність особливого попиту та пропозиції на перестрахові послуги, тобто специфічного перестрахового ринку.

Також, ураховуючи те, що змістом перестрахової діяльності є надання специфічного виду послуг, відповідно її результати реалізуються за плату і мають вартісну визначеність, тобто *функціонують на перестраховому ринку як товари*. Отже, надання

перестрахових послуг суб'єктами перестрахової діяльності здійснюється за допомогою «перестрахових товариств», які спрямовані на задоволення потреб споживачів відповідних послуг, а також призначені для продажу з метою отримання прибутку.

З урахуванням вищезазначеного слід виділити ще одну ознаку перестрахової діяльності, а саме: *поєднання в ній як приватних, так і публічних інтересів*. Адже взаємодія приватних і публічних інтересів у господарській діяльності має неабияке значення. Так, господарська діяльність є суспільно необхідною або, як зазначає В. Щербина, – суспільно корисною [10; с. 15], тобто такою, що здійснюється з метою забезпечення не власних інтересів виробника, а інтересів інших осіб.

Відповідно поєднання таких інтересів відбувається й підчас здійснення перестрахової діяльності як самостійного виду підприємницької діяльності. Безумовно, перестраховик зацікавлений у прибутковості власної діяльності, однак отримання прибутку можливе лише за умови надання ним перестрахових послуг, які задовольняють потреби відповідних споживачів.

Окрім того перестраховування забезпечує захист майнових інтересів досить широкого кола суб'єктів: 1) перестраховувальників як споживачів перестрахових послуг – шляхом створення умов для можливості належного та повного виконання прийнятих на себе зобов'язань; 2) страхувальників як споживачів страхових послуг – шляхом забезпечення виконання відповідних зобов'язань

страховиками; 3) системи господарювання та економіки держави в цілому – шляхом створення умов для формування та подальшого функціонування надійного ринку страхових послуг і фінансової стабільності суб'єктів, які їх надають.

Таким чином, зазначені особливості дозволяють розкрити специфічний зміст перестрахової діяльності, який полягає в задоволенні особливих потреб страховиків як споживачів перестрахових послуг у перестраховому захисті їх майнових інтересів. Також, як уже було зазначено, здійснення такої діяльності спрямовано на захист інтересів не лише споживачів перестрахових, а й страхових послуг, забезпечуючи цим ефективність і надійність здійснення страхування. Саме тому перестрахова діяльність має надзвичайно важливе значення як для окремих суб'єктів страхової діяльності, так і для економіки держави в цілому.

Можна зробити висновок про те, що перестрахова діяльність є самостійним та окремих різновидом господарської діяльності, яка відповідає всім її ознакам і наділяє їх особливим змістом. Також слід наголосити на тому, що перестрахова діяльність характеризується низкою специфічних рис, які не дозволяють прирівнювати її до страхової діяльності.

Отже, на підставі проведеного аналізу та з урахуванням зазначених вище сутнісних характеристик пропонуємо таке визначення: **перестрахова діяльність** – це врегульована нормами права, здійснювана на підставі ліцензії господарська діяльність перестрахових компаній/організацій

(перестраховиків), яка полягає в наданні перестрахових послуг страховим компаніям/організаціям (перестраховальникам) щодо захисту їх майнових інтересів у разі настання передбаченого договором перестрахування перестрахового випадку з метою отримання прибутку.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку полягають у необхідності законодавчого закріплення поняття «перестрахова діяльність», а також запровадження її адекватного нормативно-правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України: від 16 січня 2003 року / Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19-20, 21-22. – Ст. 144.
2. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 року / Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – С. 1.
4. Про затвердження ліцензійних умов провадження страхової діяльності: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових

послуг України від 28 серпня 2003 р. / Офіційний вісник України. – 2003. – № 38. – С. 2047.

5. Пацурія Н. Б. Страховий інтерес: теоретичне обґрунтування та проблем правового закріплення / Н. Б. Пацурія // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2011. – Вип. 88. – С. 31-36.

6. Пацурія Н. Б. Окремі теоретико-практичні проблеми регулювання правовідносин у сфері здійснення перестрахової діяльності / Пацурія Н. Б. // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка Серія Юридичні науки. – 2012. – Вип. 92. – С. 33-37.

7. Пацурія Н. Б. Правове регулювання страхової справи в Україні (організаційно-правовий аспект): дис. канд. юрид. наук: 12.00.04 / Пацурія Н. Б. ; Київський національний ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2000. – 217 с.

8. Резнікова В. В. Сутність категорії «послуга»: аналіз існуючих концепцій / В. В. Резнікова // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 1. – С. 58-68.

9. Серебровский В. И. Избранные труды по наследственному и страховому праву / Серебровский В. И. – М.: Статут, 1997. – 567 с.

10. Щербина В. С. Господарське право: підруч. / В. С. Щербина. – 5-те вид., переробл. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 600 с.

Войцеховська І. М. Поняття, зміст і ознаки перестрахової діяльності

У статті аналізуються особливості перестрахової діяльності як окремого виду господарської діяльності. Зокрема досліджуються її основні ознаки та вирішуються наявні науково-теоретичні та практичні проблеми. Обґрунтовується необхідність відмежування перестрахової діяльності від страхової діяльності та доцільність їх окремого нормативно-правового регулювання.

Ключові слова: перестрахування, перестрахова діяльність, перестрахові послуги, перестраховий ринок (ринок перестрахових послуг), перестрахові потреби, перестраховий інтерес, перестраховий захист.

Войцеховская И. М. Понятие, содержание и признаки перестраховочной деятельности

В статье анализируются особенности перестраховочной деятельности как отдельного вида хозяйственной деятельности. В частности исследуются ее основные признаки и решаются существующие научно-теоретические и практические проблемы. Обосновывается необходимость отграничения перестраховочной деятельности от страховой деятельности и целесообразность их отдельного нормативно-правового регулирования.

Ключевые слова: перестрахование, перестраховочная деятельность, перестраховочные услуги, перестраховочный рынок (рынок перестраховочных услуг), перестраховочные потребности, перестраховочный интерес, перестраховочная защита.

Стаття надійшла до друку 15 вересня 2015 р.